

(G)een spoor van vernieuwing Vlaams cultuurbeleid sinds de jaren tachtig

➤ INGE VAN DE WALLE

Nieuw, nieuwer, nieuwst. Toverwoorden die de beleidsnota's van de cultuurministers van de voorbije dertig jaar opleukten. Hun gedeelde dada, over de partijgrenzen heen, is echter niet vrijblijvend. Het criterium 'nieuw' binnen het cultuurbeleid is geen garantie voor daadwerkelijke vernieuwing. Zo luidt de stelling van Wim De Pauw in zijn boek 'Absoluut modern'. De afwezigheid van een duidelijke omschrijving maakt 'vernieuwing' bovendien tot een leeg begrip, waardoor het vatbaar is voor willekeur en manipulatie. Om te komen tot echte vernieuwing vanuit de kunsten zelf, moeten we terug naar een voorwaardenscheppend cultuurbeleid dat vertrekt vanuit cultuur als waarde op zich.

IN GESPREK MET WIM DE PAUW

Inge: *Sinds de jaren 1980 figureert het begrip 'vernieuwing' opvallend in het Vlaamse cultuurbeleid, zowel in het discours als in de kwaliteitsbeoordeling van de culturele sector. Waarom precies het accent op vernieuwing in het cultuurbeleid? En vanwaar de recente kritiek op het begrip?*

Wim De Pauw: Tijdens de uitbouw van het Vlaamse cultuurbeleid zag je in de periode van begin jaren zestig tot eind jaren zeventig een aantal CVP-ministers de revue pas-

seren. Zij legden het accent op participatie, gemeenschapsvorming en de democratisering van cultuur. Het cultuurbeleid focuste op het ondersteunen van sociaal-cultureel werk en het oprichten van culturele centra. Vanaf de jaren tachtig braken de twee daaropvolgende liberale cultuurministers met het beleid van hun voorgangers en hadden zij, vanuit hun ideologie, veel meer aandacht voor de autonomie van de kunstenaar. Het accent verschoof van participatie (vraaggericht) naar creatie (aanbodgericht). Nadien

bleef het beleid naargelang de ideologie van de cultuurministers schipperen tussen die twee polen, maar de aandacht voor vernieuwing is de rode draad.

Het cultuurbeleid stond ook niet los van een aantal maatschappelijke ontwikkelingen. Zo verwees Patrick Dewael (PVV, minister van cultuur tussen 1985 en 1992) expliciet naar het boek 'De derde golf' van Alvin

Toffler. Er was een nieuw en radicaal anders beleid nodig als antwoord op de problemen die het postindustriële tijdperk stelde, zoals het uiteenvallen van waardesystemen en het verbrekken van vaste waarden zoals gezin, kerk en staat.

Je had in 1980 ook een sterk veranderde beleidscontext. Door de staats hervorming van 1980 werd cultuur een bevoegdheid van de gemeenschappen. Het cultuurbeleid van de Vlaamse Gemeenschap was doordrongen van de gedachte dat wat Vlaanderen zelf mocht gaan doen, dat men dat ook anders, beter en dus ook voor een deel nieuwer wou gaan doen.

Parallel met die evoluties was er begin jaren tachtig ook de Vlaamse golf binnen de podiumkunsten die de kop opstak. Het Vlaams Theatercircuit (nu Vlaams Theaterinstituut) speelde een grote rol in het verspreiden van de vernieuwing die vanuit de praktijk kwam. Podiumkunstenaars kregen ook het etiket 'vernieuwend' mee, en vanuit het beleid werd daar ook op ingespeeld.

Nu lijkt er een omslag te zijn en is er veel meer weerstand vanuit verschillende politieke partijen tegen het begrip vernieuwing

in het cultuurbeleid. Misschien heeft men ingezien dat het beleid gefaald heeft? In 1993

werd het criterium vernieuwing ingevoerd binnen de podiumkunsten. En wat bleek? De grote breuken dateren eigenlijk van ervoor. Het beleid kan dus ook contraproductief werken. Door vernieuwing van bovenuit op te leggen, zet het beleid eigenlijk een rem op de organische ontwikkeling in

de kunsten. Vernieuwing moet van onderuit komen, vanuit sterke individuen in de kunsten. Het beleid moet de vernieuwing uiteraard toelaten, maar niet opleggen. Er bestaat natuurlijk ook kwaliteit binnen de kunsten die niet noodzakelijk vernieuwend is.

Inge: *Vernieuwing wordt vanuit het beleid als een belangrijk kwaliteitscriterium naar voren geschoven. Wat zijn daar de gevolgen van?*

Wim: Het gevolg is dat je het woord 'vernieuwing' overal ziet opduiken in allerlei dossiers, zonder dat daar een duidelijk effect of heldere inhoud aan gekoppeld wordt. Subsidies verkrijgen wordt dan een kwestie van de juiste woordjes te gebruiken in een dossier, om goed te scoren bij de beoordelingscommissie.

Bovendien: in beleidsdocumenten staat nergens omschreven wat 'vernieuwing' betekent. Het is een lege doos waar men alles in kan onderbrengen. Dus kan men er ook mee schermen om kunstenaars uit de gesubsidieerde sector te weren: er is toch niemand die weet wat het criterium vernieuwing inhoudt. Een transparant beleid kun je dat niet noemen.

“Vrijheid en autonomie bieden het beste klimaat voor kunstenaars.”

Begrijp me niet verkeerd, ik ben niet tegen vernieuwing in de kunsten, maar ik heb wel een probleem met het begrip vernieuwing in de context van het cultuurbeleid. Kunstenaars spreken zelf niet graag over vernieuwing. Uit mijn interviews voor het boek blijkt

ook dat baanbrekende kunstenaars in de podiumkunsten niet bewust vernieuwing nastreven. Ze doen gewoon wat ze moeten doen. Ze spreken ook liever over evolutie dan over vernieuwing. Ze hebben het over het uitdiepen van hun oeuvre, en ze benadrukken dat het een traag proces betreft. Maar dat is vaak niet vernieuwend genoeg voor de beoordelingscommissies. Die commissies zullen vanuit hun culturele bagage een sterke nadruk leggen op vernieuwing, de minister

zal vanuit zijn politieke rol een groot maatschappelijk engagement vragen van de kunstenaars. Dat is toch wel een spanningsveld waar je niet naast kan kijken in het cultuurbeleid.

Inge: *Ex-minister van cultuur Bert Anciaux legde in zijn cultuurbeleid een sterk accent op participatie, als oproep naar de kunstensector en kunstenaars. U gaat daar sterk tegenin en zegt dat kunst moet worden beoordeeld op zijn intrinsieke kwaliteit en niet op zijn publieksbereik. Terug dus naar het beleid van voorgaande ministers, die vooral voorwaarden wilden scheppen?*

Wim: De christendemocraten legden vanuit de participatiegedachte de klemtoon op het verenigingsleven en het sociaal-culturele werk. Anciaux koppelde de participatiegedachte aan de kunstensector en de kunstenaars zelf. Je kunt de kunstenaars en de kunstensector niet zomaar

opzadelen met de verantwoordelijkheid voor de participatie van moeilijk te bereiken groepen. Voorgaande ministers wilden vooral gunstige voorwaarden scheppen, Anciaux benaderde de kunst vooral instrumenteel. Cultuur moest voor hem vooral een bindmiddel zijn voor het gemeenschapsleven, waarmee onverdraagzaamheid en verzuring kunnen worden gekeerd. Maar niet elke instelling kan of moet met interculturaliteit bezig zijn. En in de praktijk

zie je toch ook dat werken aan interculturaliteit het beste functioneert wanneer organisaties daar zelf voor kiezen, en niet wanneer een overheid het hen oplegt.

Inge: *Moet je qua maatschappelijke verantwoordelijkheid binnen de culturele sector geen onderscheid maken tussen de verschillende soorten actoren, zoals kunstenaars, instellingen of cultuurbemiddelaars? Je kan toch niet iedereen ontslaan van maatschappelijke verantwoordelijkheid?*

Wim: Je zou inderdaad beleidsmatig een onderscheid kunnen maken tussen een beleid

---

“Er is teveel van hetzelfde. Wat leidt tot een kloof met het doorsnee publiek, wat op zijn beurt ook weer effecten heeft op het vlak van participatie.”

---

dat enerzijds op creatie is gericht en anderzijds op productie. In mijn boek verwijs ik hiervoor naar het voorstel van Winsemius hieromtrent. Zij stelt voor om een duidelijk onderscheid te maken tussen beleid dat gericht is op de kunsten (kunstbeleid) en beleid dat gericht is op het kunstpubliek (publieksbeleid). Het kunstbeleid kan dan aanbodgericht werken en volgens artistiek-inhoudelijke doelstellingen. Het publieksbeleid is primair vraaggericht en kan dan sterker door de overheid worden aangestuurd.

Inge: Er is een nieuwe minister van Cultuur wiens voorganger de krijtlijnen van het cultuurbeleid voor een aantal jaren heeft vastgelegd. Dat lijkt op het eerste zicht een goede manier om een duurzaam cultuurbeleid te voeren. Waar zitten de angels in dit verhaal?

Wim: De nieuwe minister zal een aantal principiële keuzes moeten maken. Ten eerste: trekt de nieuwe minister de lijn door van Anciaux, die cultuur zag als een instrument om maatschappelijke en politieke doelstellingen te realiseren? Of vertrekt het cultuurbeleid vanuit een visie waarin cultuur een waarde op zich is? Laat het duidelijk zijn: kunst kán ingezet worden als een middel om sociale doelstellingen te realiseren. Maar een benadering die kunst slechts betekenis toekent in de mate dat zij een bijdrage levert tot het realiseren van maatschappelijke en sociale doelstellingen, doet afbreuk aan de eigenwaarde van kunst. Wat mij betreft mag de balans in de komende beleidsperiode terug doorslaan naar een herstel van de intrinsieke waarde van kunst.

Ten tweede: gaat de nieuwe minister voor een voorwaarden-scheppend of inhoudsbe-

palend beleid? Minister Anciaux zat sterk op het tweede spoor met vrij directe inhoudelijke ingrepen via criteria zoals interculturaliteit. Waardoor hij dicht op het vel zat van het doen en laten van kunstinstellingen. Ik ben er nochtans van overtuigd dat vrijheid en autonomie het beste klimaat bieden voor kunstenaars. Vlaanderen kent een lange traditie in het cultuurbeleid van de overheid die zich op een afstand plaatst. In de afgelopen beleidsperiodes verdween dit principe naar de achtergrond om plaats te ruimen voor een sterke bemoeienis vanwege de overheid. Hoog tijd dus voor een eerder voorwaarden-scheppend beleid.

Ten derde: gaat de nieuwe minister voor een smalle versus een ruime cultuurbenadering? Het begrip cultuur werd in het Vlaamse cultuurbeleid almaar ruimer geïnterpreteerd. Het is de verdienste van Anciaux dat bijvoorbeeld de volkscultuur of de cultuur van het alledaagse leven kan rekenen op bijzondere beleidsaandacht. Deze verruiming van het cultuurbegrip betekent ongetwijfeld een verrijking van het culturele landschap. Indien hierdoor meer mensen aansluiting vinden bij het aanbod is dit zonder meer positief. Dit mag echter niet leiden tot het banaliseren en verdringen van minder evidente of op experiment gerichte kunstvormen.

Inge: Vernieuwing in het beleid was tot nog toe een lege doos, zo stelt u. Hoe zouden de nieuwe minister van cultuur en de beoordelingscommissies het begrip vernieuwing dan wel kunnen invullen? Of kunnen we vernieuwing maar beter laten vallen als beoordelingscriterium?

Wim: Vernieuwing kan je inderdaad beter laten vallen als beoordelingscriterium. Er is

dringend nood aan reflectie, waarbij we ook moeten luisteren naar wat kunstenaars zelf naar voren schuiven. Voor kunstenaars zelf is vernieuwing in ieder geval geen zaligmakend criterium. Als je met kunstenaars gaat praten, dan merk je dat zij het criterium vernieuwing helemaal niet zo belangrijk vinden, maar dat zij zaken als noodzakelijkheid, integriteit, authenticiteit, ambacht, inhoud en intensiteit naar voren schuiven. Kunstenaars die vernieuwing wel naar voren schuiven, koppelen die vernieuwing aan andere aspecten dan beleidsmakers. Vernieuwing heeft dan te maken met het zich constant aanpassen aan de veranderende maatschappelijke context, of vernieuwing is het op zoek gaan naar de diepte of het in de diepte op zoek gaan naar de essentie. Dat zijn ook zinvolle omschrijvingen van de term vernieuwing.

Als je die invullingen naast de criteria legt die vooral door de vorige minister gehanteerd werden, dan kom je al snel op een spanningsveld. De minister hamerde op intercultureelheid, diversiteit en maatschappelijke relevantie; de commissies zetten vernieuwing voorop en gingen zo vaak lijnrecht in tegen de kunstintrinsieke criteria die door kunstenaars naar voren werden geschoven. De slingerbeweging tussen behoud en vernieuwing slaat nu teveel door in de richting van het experiment. Er is teveel van hetzelfde. Wat leidt tot een kloof met het doorsnee publiek, wat op zijn beurt ook weer effecten heeft op het vlak van participatie. En het ge-

voerde participatiebeleid biedt daarvoor niet zomaar een oplossing.

Vanuit mijn visie op de vrije keuze heb ik ook een aantal bedenkingen bij het participatiedecreet. Sinds het accent op participatie blijkt uit de VRIND-cijfers dat de cultuurparticipatie gedaald is. Met het beleid heb je geen impact op participatie. Je kan alleen drempels wegnemen. Er gaat momenteel teveel dwang uit van de overheid om te participeren. De vrijheid om te participeren of niet te participeren moet blijven bestaan.

BIOGRAFIE

Wim De Pauw studeerde in 1997 af aan de Vrije Universiteit Brussel als licentiaat in de Sociale en Culturele Agogiek, specialisatie 'Culturele Agogiek'. In 2006 promoveerde hij aan diezelfde universiteit tot 'doctor in de Pedagogische Wetenschappen - richting Sociale en Culturele Agogiek'. Momenteel werkt hij als docent aan de vakgroep Agogische Wetenschappen en als verantwoordelijke bij de Dienst Cultuur van de Vrije Universiteit Brussel.

W. De Pauw, Absoluut Modern. Cultuur en beleid in Vlaanderen, Brussel, VUBPRESS, 2007.

Over Absoluut Modern: "Absoluut Modern is een veelzijdig en informatief boek met een verfrissende aanpak, die veel ruimte biedt voor de kunstenaars, in woord en beeld." (Boekmancahier jg. 21, voorjaar 2009)